

Ks. Andrzej Michalik

Instytut Teologiczny, Tarnów

DUCH ŚWIĘTY DAWCĄ ŻYCIA UWAGI O DUCHOWOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ

„Mając życie od Ducha,
do Ducha się też stosujemy” (Ga 5,25)

W epoce otwarcia się — także religijnego — na Zachód i na Wschód (również ten Daleki) warto i trzeba uświadomić sobie jasno co stanowi o istocie i specyfice duchowości chrześcijańskiej. W czasie pełnej wolności wielu szuka nowych religijnych doświadczeń w religiach Wschodu. W tym artykule nie zamierzam dokonać porównania duchowości chrześcijańskiej z innymi. Będzie on raczej próbą dotarcia do samych podstaw wewnętrznego życia chrześcijanina.

Jak modlitwa chrześcijańska różni się od modlitwy wyznawców np. religii Wschodu, tak duchowość chrześcijańska różni się od duchowości Wschodu. U podstaw specyfiki modlitwy i duchowości znajduje się wiara — prawda o Bogu i człowieku, którą się wyznaje.¹ Duchowość chrześcijańską nazwać trzeba duchowością syna (synostwa) Bożego.

I. DUCHOWOŚĆ CHRZEŚCIJAŃSKA

Człowiek to dusza, psychika i ciało; podstawą życia duchowego człowieka jest jego psycho-fizyczna natura. Wszystkie akty rozumu, woli i uczuć są przejawami życia duchowego. Również wszelkie działanie, u którego podstaw znajdują się te trzy władze duszy, jest przejawem tego życia.

W tym najszerszym kontekście natury człowieka pojawia się to, co nazywamy życiem religijnym. Jest ono przejawem tzw. religijnej duchowości, jako formy duchowego życia człowieka, która opiera się na akceptacji *sacrum* jako wartości

¹ O specyfice modlitwy chrześcijańskiej, zob. *List do Biskupów Kościoła katolickiego o niektórych aspektach medytacji chrześcijańskiej*, Kongregacja Nauki Wiary (15.10.1989), Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1989 (tekst łaciński w: AAS 82 (1990) s. 362-379).

kształtującej (albo przynajmniej wywierającej wpływ na) świadomość i życie człowieka.² Jedną z form duchowości religijnej jest duchowość chrześcijańska (w odróżnieniu np. od duchowości buddyzmu, duchowości islamu, itp.). Jest ona formą życia duchowego człowieka, której istotą jest zjednoczenie (a czasem już samo dążenie do zjednoczenia) z Bogiem Ojcem przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym.³ Duchowość chrześcijańska ma różne szkoły i kierunki.⁴

Co stanowi podstawę gmachu chrześcijańskiej duchowości? Tym fundamentem jest — jak myślę — rzeczywistość zamieszkiwania Trójcy Przenajświętszej w duszy chrześcijanina, a więc tajemnica zjednoczenia człowieka z Bogiem Trójjedynym i jej skutki. Pierwszym i podstawowym skutkiem tego zjednoczenia jest usynowienie człowieka, czyli fakt, że ochrzczony staje się w najprawdziwszym tego słowa znaczeniu synem Bożym z przybrania. Dlatego wydaje się, że duchowość chrześcijańską można nazwać duchowością syna Bożego, albo duchowością synostwa Bożego.

II. DUCH ŚWIĘTY DAWCĄ ŻYCIA

Nowy sposób bytowania (*esse*) człowieka

Życie daje Bóg. Bóg daje życie, ponieważ jest życiem; w Nim „jest życie” (por. J 1,14). Bóg jest źródłem (i początkiem) wszelkiego życia. Człowiek ma życie „od” Boga. Mamy „życie od Ducha” (por. Ga 5,25).

1. Duch daje życie przez to, że „się udziela”

W *Credo* „dawanie życia” przypisywane jest Trzeciej Osobie Trójcy Świętej — Duchowi Świętemu. On jest „Panem i Ożywicielem”.⁵

a. Początek (zbawczego) „udzielania się” Boga

„Udzielanie się” Boga rozpoczyna się wraz z tajemnicą stworzenia. „Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię..., a Duch Boży unosił się nad wodami” (Rdz 1,1). To biblijne pojęcie stworzenia — jak wyjaśnia Ojciec Święty

² Por. S. Witek, *Duchowość religijna*, EK IV, kol. 330.

³ Por. M. Daniluk, *Duchowość chrześcijańska*, EK IV, kol. 317.

⁴ Np. szkoły duchowości: bazylikańska, augustiańska, benedyktyńska, dominikańska, franciszkańska, cysterska, ignacjańska, karmelitańska, sulpicjańska (por. W. Słomka, *Duchowości szkoły*, EK IV, kol. 316); i kierunki duchowości: eucharystyczna, paschalna, itp. Duchowość chrześcijańska przeżywana w określonym czasie i przez konkretnych ludzi ma swoje dzieje, które przebiegają niejako wewnątrz dziejów Kościoła i niejednokrotnie wywierają na te ostatnie duży wpływ (wystarczy wspomnieć św. Franciszka z Asyżu, św. Ignacego Loyolę czy św. Teresę z Awila).

⁵ Jest to nie tylko wyznanie określonej prawdy wiary, która dotyczy Trzeciej Osoby Boskiej, ale również wyznanie wiary w działanie tej Osoby w życiu ludzi (por. J. Ratzinger, *Einführung in das Christentum*, München: Kösel Verlag, s. 276).

w encyklice *Dominum et Vivificantem* — oznacza nie tylko powołanie do istnienia samego bytu wszechświata: czyli obdarowanie istnieniem — oznacza ono również obecność Ducha Bożego w stworzeniu: czyli początek zbawczego udzielania się Boga temu, co stworzył” (DV 12). W *Psalmie 104* czytamy: „Stwarzasz je, gdy ślesz swego Ducha i odnawiasz oblicze ziemi” (104,30). A *Księga Mądrości* dodaje: „We wszystkim jest Twoje nieśmiertelne tchnienie” (12,1). Bóg daje swego Ducha i człowiek staje się „istotą żyjącą” (por. Rdz 2,7).

b. Zapowiedź nowego sposobu „udzielania się” Boga

W ST, u proroków, znajdujemy także zapowiedź nowego sposobu „udzielania się” Boga człowiekowi.

„Lecz takie będzie przymierze, jakie zawrę z domem Izraela po tych dniach — mówi Pan: Umieszczę swe prawo w głębi ich jestestwa i wypiszę na ich sercu” (Jer 31,33). Tym „prawem” jest Duch Święty. Na taką interpretację pozwala lektura tego tekstu w świetle nowotestamentalnego objawienia. Jednoznaczna jest wymowa słów św. Pawła: „Albowiem prawo Ducha, który daje życie w Chrystusie Jezusie, wyzwoliło cię spod prawa grzechu, który prowadzi do śmierci” (Rz 8,2). „Prawo Ducha” oznacza w istocie, „prawo, którym jest Duch”.⁶ Duch Boży będzie nie tylko udzielony człowiekowi jako *principium vitae* (zasada, źródło życia), ale Jego obecność w sercu człowieka stanie się fundamentem nowego życia; zostanie przemienione serce, czyli podstawa wewnętrznego życia człowieka. Ezechiel prorokuje w imię Pana: „I dam wam serce nowe i ducha nowego tchnę do waszego wnętrza, odbiorę wam serce kamienne, a dam wam serce z ciała. Ducha mojego tchnę w was i sprawię, że będziecie żyli według mych nakazów” (Ez 36,26-27). „Nowe serce” i „Nowy Duch” to zapowiedź „nowego stworzenia”, czyli nowego sposobu „udzielania się” Boga człowiekowi. Duch Święty będzie początkiem (*principium*, zasadą) nowego życia działając na sposób „osobisty” we wnętrzu każdego człowieka (por. J1 3,1-2).

c. Nowy sposób „udzielania się” Boga człowiekowi po wydarzeniu Paschy Chrystusa

We wspomnianej już encyklice Jan Paweł II pisze: „Jeżeli nie odejdę, Poczyszyciel nie przyjdzie do was. A jeżeli odejdę, pošlę Go do was”. Określając swoje „odejście” jako warunek „przyjścia” Poczyszyciela, Chrystus łączy nowy początek zbawczego udzielania się Boga w Duchu Świętym z tajemnicą Odkupienia (DV 13).⁷ Odejście Chrystusa jest warunkiem „posłania” Ducha

⁶ Por. R. Cantalamessa, *La vita nella Signoria di Cristo*, Milano : Editrice Ancora 1991, s. 170. Św. Tomasz wyjaśnia, że „nowym prawem jest łaska Ducha Świętego, którą otrzymują wierzący w Chrystusa” (*S.Th.*, 1-2, q.106, a.1).

⁷ U św. Jana czytamy: „Nie było jeszcze Ducha, ponieważ Jezus nie został jeszcze uwielbiony” (J 7,39).

Świętego; jest warunkiem jakościowo nowego „udzielania się” Boga w Duchu Świętym. „Odkupienie spełnione przez Syna w wymiarach ziemskiej historii człowieka — spełnione w Jego „odejściu” przez Krzyż i Zmartwychwstanie — zostaje równocześnie w całej swojej zbawczej mocy przekazane Duchowi Świętemu” (DV 11). „W ten sposób — wyjaśnia dalej Ojciec Święty — urzeczywistnia się definitywnie ów nowy początek udzielania się Trójjedynego Boga w Duchu Świętym za sprawą Jezusa Chrystusa — Odkupiciela człowieka i świata” (DV 14).

Na czym polega ten „nowy początek”?

2. Duch Święty czyni nas „synami w Synu”

Duch Święty — jak pouczają święci Jan, Paweł i Piotr — jest „posłany” (por. Ga 4,6; 1 P 1,12), „wylany” (por. Dz 2,17n. 33; Rz 5,5; 1 Kor 12,13; Tt 3,6), „dany” (por. J 19,30; 2 Kor 1,22; 5,5; Ef 1,17; 1 Tes 4,8; 1 J 3,24; 4,13) i „udzielony” (por. Ga 3,5; Flp 1,19). W konsekwencji Duch Boży „mieszka” (por. Rz 8,9.11; 1 Kor 3,16) we wnętrzu chrześcijanina jako coś „co się ma” (por. Rz 8,9; 1 Kor 7,40).⁸ Chrześcijanin otrzymuje Ducha Świętego w chwili chrztu świętego i staje się „nowym stworzeniem” (por. J 3,5; Mt 28, 19). „Miłość Boża rozlana jest w sercach naszych przez Ducha Świętego, który został nam dany”(Rz 5, 5); „Bóg posłał do serc naszych Ducha Syna swego”(Ga 4,6).⁹ To „nowe stworzenie” jest dziełem Ducha Świętego (por. J 3,5-8).

Obecność Ducha Świętego „stwarza” więc w człowieku nową „rzeczywistość”. Duch Święty sprawia, że Jezus staje się „pierworodnym między wielu braćmi”(Rz 8,29), a człowiek staje się „uczestnikiem Boskiej natury”(por. 2 P 1,4) i synem Bożym. „Na dowód tego — pisze św. Paweł — że jesteśmy synami, Bóg posłał do serc naszych Ducha Syna swego, który woła Abba, Ojcze!” (Ga 4,6).¹⁰ Za sprawą Ducha Świętego ochrzczony zostaje zanurzony w misterium wewnętrznego życia Trójcy Przenajświętszej: Ojciec, Syn i Duch Święty włączają człowieka w swoją komunie. Człowiek na chrzcie świętym staje się synem Bożym z przybrania; otrzymuje udział w synostwie Jezusa Chrystusa; staje się „synem w Synu”.

Synostwo Boże z przybrania wyraża się przez nową, cechującą się najgłębszą intymnością i rodzinnością, relację do Boga. Człowiek obdarzony jest zdolnością wołania do Boga *Abba*, tzn. tym imieniem, którym nazywa swego Ojca Jezus. Duch Święty kształtuje więc chrześcijanina na podobieństwo Jednorodzonego Syna.¹¹

⁸ Por. R. Penna, *Spirito Santo*, NDTB, s. 1513.

⁹ Por. także: 1 Kor 6,11; 12,13; 2 Kor 1,21-22; Ef 1,13; 4,30.

¹⁰ Por. także *zdumienie* Jana: „Zostaliśmy nazwani dziećmi Bożymi i rzeczywiście nimi jesteśmy” (1 J 3,1). „Tak więc — komentuje Ojciec Święty — owo Boże synostwo, zaszczipione w ludzkiej duszy przez łaskę uświęcającą, jest dziełem Ducha Świętego” (DV 52).

¹¹ Por. Penna, *jw.* s. 1513.

Św. Tomasz z Akwinu, jak nikt inny, wyjaśnia tę niezgłębianą tajemnicę. W stworzeniu udzielane jest człowiekowi istnienie (*esse*). W „nowym stworzeniu” czyli w „usynowieniu” udzielane jest wewnętrzne życie Boże (*esse divinum*). To wyniesienie człowieka ma swoje źródło w tajemnicy pochodzenia i posłania Osób Boskich. Posłanie Syna i posłanie Ducha Świętego są przedłużeniem ich wewnętrztrynitarnego pochodzenia. Posłania dają stworzeniu uczestnictwo w życiu Trójcy Świętej. Osoba, która jest posłana, stwarza w tych, do których jest posłana tę relację, którą ta Osoba ma z Tą, która posyła. W ten sposób Syn, wprowadza w relację synostwa w stosunku do Ojca. Synostwo wysłużone człowiekowi na krzyżu, zostaje mu udzielone przez Ducha Świętego. On sprawia, że jesteśmy „synami w Synu”, ponieważ jest jednością Ojca i Syna.¹²

3. Duch Święty sprawia, że człowiek żyje jak syn Boży

Duch Święty, dokonując w człowieku tej podstawowej przemiany, sprawia, że człowiek żyje jak „syn Boży”.

Pod wpływem Ducha Świętego — uczy Jan Paweł II — dojrzewa i umacnia się (...) człowiek wewnętrzny, czyli 'duchowy'. (...) W komunii łaski z Trójcą Świętą rozszerza się niejako wewnętrzna „przestrzeń życiowa” człowieka, wyniesiona do nadprzyrodzonego życia Bożego. Człowiek żyje w Bogu i z Boga: żyje 'według Ducha' i 'dąży do tego, czego chce Duch' (DV 58).

Duch Święty jest *principium* nowego życia chrześcijanina; życia jako dziecko Boże. „Duch Święty rozwija w wierzącym całą dynamikę łaski, która daje nowe życie, oraz cnoty, które pozwalają tym żywotnym siłom przynosić owoce dobra.”¹³

III. DUCHOWOŚĆ CHRZEŚCIJAŃSKA OWOCEM WSPÓŁPRACY CZŁOWIEKA Z DAREM DUCHA ŚWIĘTEGO Nowy sposób działania (*agere*) człowieka

1. Odnowione działanie przekształconej osoby

Obecność Ducha Świętego we wnętrzu człowieka jest obecnością „Mocy”, „Siły” i ma charakter dynamiczny. Jest to obecność pobudzająca i ożywiająca. Odtąd „żyć według Ducha”, oznacza dążyć do tego czego chce Duch. Rozróżnienie pomiędzy człowiekiem zmysłowym i duchowym — czyli tym, który spełnia uczynki ciała i tym, który żyje według Ducha pozwala „zrozumieć, jak wielka jest różnica między dojrzewaniem wynikającym z przyrodzonych zdolności ludzkiej

¹² Por. *S.Th.*, 1, q.43; 3, q.23, a.3.

¹³ Jan Paweł II, *Wierzę w Ducha Świętego Pana i Ożywiciela*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1992, s. 349n.

duszy, a dojrzałością prawdziwie chrześcijańską, która obejmuje rozwój życia w Duchu, dojrzewanie wiary, nadziei i miłości”.¹⁴ W tym znaczeniu Duch Święty jest źródłem życia wiary i miłości, życia łaski i modlitwy chrześcijanina. Następuje odnowienie całego życia wewnętrznego duszy, które osiąga wszystkich obszarów ludzkiej egzystencji.

Dobrą ilustracją „wszechogarniającego” działania Ducha Świętego w duszy i w życiu chrześcijanina jest fakt, że św. Tomasz mówi o Duchu Świętym i Jego działaniu wszędzie tam, gdzie wyjaśnia dzieła łaski, cnoty, życie moralne. W II i III części *Sumy Teologicznej* Duch Święty jest przedstawiany jako pierwszorzędny działający.

2. Postępować według Ducha (por. Ga 5,25)

„Mając życie od Ducha, postępujmy według Ducha” (Ga 5,25).

To 'postępowanie według Ducha' nie jest czystym ludzkim dążeniem do doskonałości, ale darem samego Ducha, który uświęca Lud Boży poprzez sakramenty, posługi, charyzmaty (LG, nr 12). Postępowanie według Ducha jest najpierw darem (*Gabe*), potem dopiero staje się zadaniem (*Aufgabe*); jest życiem i postępowaniem nie po to, aby stać się świętymi, ale dlatego, że jesteśmy świętymi.¹⁵

Znajdujemy się w centrum „antropologii nadprzyrodzonej” i w konsekwencji dotykamy istoty życia chrześcijanina (które jest, albo powinno być owocem duchowości chrześcijańskiej). Życie chrześcijanina ma być skutkiem tego, kim chrześcijanin już się stał; kim uczynił go Duch Święty. Chrześcijanin jest synem Bożym i dlatego ma postępować jak syn Boży. Jest święty i dlatego ma postępować jak święty. Duch Święty zamieszkuje w nas, czyni nas synami w Synu i pozostaje w nas, aby pomóc nam żyć zgodnie z tym, czego w nas już dokonał. Innymi słowy: Duch Święty przemienia nasze wnętrza i sprawia, że nasze działanie odpowiada temu co w nas dokonał. Dzięki tej obecności, chrześcijanin jest w stanie wypełnić przykazanie miłości i żyć zgodnie z Ewangelią.¹⁶ Dar ten obejmuje całą egzystencję chrześcijanina, a jego owocami są — jak pisze św. Paweł — „miłość, radość, cierpliwość, uprzejmość, dobroć, wierność, łagodność, opanowanie” (Ga 5,22). Żyć więc „według Ducha” to prowadzić życie miłości i wolności, wiary i modlitwy, nadziei i świadectwa.¹⁷

3. Pozwolić się prowadzić Duchowi (por. Rz 8,14)

Trzeba w tym miejscu zapytać: w jaki sposób duchowość chrześcijańska jest owocem współpracy człowieka z darem Ducha Świętego?

¹⁴ Tamże s. 349.

¹⁵ F. Lambiasi, *Lo Spirito santo: mistero e presenza*, Bologna EDB 1987, s. 339.

¹⁶ Por. Jan Paweł II, *Veritatis splendor*, 23n.

¹⁷ Por. Lambiasi, jw. s. 340-346.

Z tego co zostało dotychczas powiedziane wynika, że Duch Święty jest Pierwszym i Pierwszorzędnym „Autorem” wnętrza chrześcijanina — a więc i jego duchowego życia. Chrześcijanin jest autorem (współautorem) swojej duchowości, gdy otwiera się na działanie Ducha Świętego (to otwarcie „mierzy się” stopniem wyrzeczenia się siebie). Chrześcijanin pozwala działać Duchowi Świętemu w swoim życiu, gdy jest posłuszny Jego natchnieniom, czyli gdy daje się prowadzić Duchowi Bożemu (por. Rz 8,14). Oznacza to nieustanne czuwanie, gorliwe wsłuchiwanie się w głos Boga oraz posłuszeństwo. U podstaw współpracy człowieka z Duchem Świętym leży pokorne uznanie i przyjęcie prawdy, że jest stworzeniem i jako stworzenie jest nieustannie obdarowywany; że „zyskuje swe życie”, gdy całą swą istotą szuka spełnienia woli Bożej.

W zakończeniu przypomnijmy najważniejsze myśli:

1. Bóg daje życie.
2. Bóg „udziela się” człowiekowi komunikując mu istnienie (*esse*) oraz wewnętrzne życie Boże (*esse divinum*), czyli podnosząc go do godności syna Bożego.
3. Duch Święty czyni chrześcijanina na chrzcie świętym „synem w Synu”. Duchowość chrześcijańska jest duchowością syna Bożego.
4. Duch Święty poprzez zamieszkiwanie w sercu człowieka nie tylko przekształca go wewnętrznie, upodabniając do Chrystusa, ale jest podstawą nowego sposobu działania.
5. Duchowość chrześcijańska jest owocem współpracy człowieka z darem Ducha Świętego. Ta współpraca ze strony człowieka polega przede wszystkim na otwarciu się, posłuszeństwie i pokorze.

LO SPIRITO SANTO DONATORE DI VITA PENSIERI SULLA SPIRITUALITA' CRISTIANA

S o m m a r i o

Come la preghiera cristiana è diversa da quella delle religioni d'Oriente, così la spiritualità cristiana è diversa da quella d'Oriente. E' la fede che si trova alle radici della specificità della preghiera e della spiritualità cristiana.

La base dell'edificio della spiritualità cristiana è la realtà dell'inabitazione della Santissima Trinità nell'anima del cristiano; è il mistero della *communio* dell'uomo con Dio, Uno e Trino, e le sue conseguenze. Prima e fondamentale conseguenza di questa unione è la filiazione divina dell'uomo cioè il fatto che un battezzato diviene realmente il figlio adottivo di Dio. Ed è perciò che ci sembra che la spiritualità cristiana è la spiritualità della filiazione divina. Lo Spirito Santo è l'Autore di questa filiazione e di questa spiritualità. Lui non solo forma il nuovo *esse*, ma pure il nuovo *agere* del cristiano. Ogni discepolo di Cristo è chiamato alla cooperazione con lo Spirito.